

Asia: VN/21297/2023

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä koskien pakkokeinolain muutostarpeiden arviointia (1. vaihe)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Yleisesti lausunnonantajan lähtökohdista

Helsingin käräjäoikeus lausuu työryhmämietinnöstä ensisijaisesti vain siltä osin, kuin mietinnössä esitetyt muutokset vaikuttaisivat sen toimintaan ja toimintaedellytyksiin. Tuomioistuimet eivät toteuta rikostorjuntaa vaan toimivat lainkäyttäjinä kulloinkin voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti. Tästä syystä lausunto kohdistuu joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta tuomioistuimen näkökulmaan eikä siinä oteta kantaa rikostorjunnan tehostamiseen koskeviin tavoitteisiin tai toteuttamistapoihin. Tämän lisäksi todetaan, että käräjäoikeuden edustaja on kuulunut työryhmään, joten käräjäoikeuden itse asiasisältöä koskevia kannanottoja on voitu huomioida jo työryhmätyössä.

Yleisenä huomiona käräjäoikeus toteaa, että työryhmä on tehnyt huolellista työtä ja perustellut ehdotuksensa ansiokkaalla tavalla.

Yleinen järjestys tai turvallisuus uutena vangitsemisperusteena

Mietinnössä ehdotetaan selkeytettävän vangitsemisen edellytyksiä muuttamalla PKL 2 luvun 11 §:ää ja säätämällä uuden vangitsemisperusten pykälän 4 kohdassa. Tämä koskisi rikoksia, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Vangitsemisen edellytyksenä olisi ehdotuksen mukaan tällöin se, että epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella olisi syytä epäillä, että henkilön vangitsematta jättäminen vaarantaisi yleistä järjestystä tai turvallisuutta.

Ehdotettuun muutokseen ei ole huomauttamista. Lain mahdollisimman yhtenäisten soveltamisen turvaamiseksi esitöissä olisi syytä mahdollisimman selkeästi avata niitä erilaisia tilanteita, joissa uusi peruste on ajateltu sovellettavaksi.

Myös ehdotetun uuden perusteen suhde muihin samassa pykälässä säädettyihin erityisiin edellytyksiin saattaa herättää kysymyksiä vaatimuksen esittäjissä ja lain soveltajissa. Haastaviksi voivat esimerkiksi muodostua tilanteet, joissa epäilty olisi vangittu ehdotetun PKL 2 luvun 11 § 1 momentin 4 kohdan perusteella, mutta joissa olosuhteet muuttuisivat vangitsemispäätöksen tekemisen jälkeen siten, että sanotun perusteen olemassaoloa ei enää olisi syytä epäillä. Olisiko tässä tilanteessa PKL 2 luvun 15 §:n mukaisessa uudelleen käsittelyssä mahdollista vedota muuhun PKL 2 luvun 11 §:n 1 momentissa säädettyyn vangitsemisen erityiseen edellytykseen vai onko tarkoituksena se, että ehdotettu 4 kohdan mukainen peruste olisi olemassa varaventiilinä vain niitä tilanteita varten, joissa 11 §:n 1 momentin 1 – 3 kohdassa tarkoitettuja ns. tavallisia erityisiä edellytyksiä ei alun alkujaankaan olisi ollut käsillä? Tarpeettomalta tuntuisi ainakin se, että vangitsemisvaatimuksen esittäjä vetoaisi myös 4 kohdan perusteeseen niin sanotusti varmuuden vuoksi, sillä menettelytapa laajemmin käytettynä johtaisi ylimääräiseen ja usein tarpeettomaan työhön tilanteissa, joissa jo joku PKL 2 luvun 11 §:n 1 momentin 1 a – c kohdan tavanomaisista edellytyksistä täytyisi.

Mietinnön perusteella jossain määrin epäselväksi jää se, voidaanko tärkeät yksityiset edut huomioida ehdotetun PKL 2 luvun 11 §:n 1 momentin 4 kohdan vangitsemisen edellytyksen arvioinnissa. Mietinnössä (s. 141-145) esiin tuotujen lähtökohtien nojalla puheenaolevan perusteen käyttämisen tyyppitapauksena voisi olla esimerkiksi perhesurma tai muu sellainen vakava rikollisuus, jonka osalta ei kuitenkaan olisi syytä epäillä jatkamisvaaraa, koska epäilty on jo saavuttanut tavoitteensa. Jos tapaukseen ei myöskään liittyisi epäilyä karttamisesta tai sotkemisesta, ei henkilöä nykylainsäädännön mukaisesti voisi välttämättä vangita. Jos tällainen tilanne halutaan välttää, voidaan jonkin verran keinotekoisena pitää sitä, että pakkokeinon käytöltä edellytettäisiin yleisen järjestyksen tai turvallisuuden vaarantumista. Kysymyksen on ennemminkin teolla loukatun henkilön tai hänen läheistensä kokemasta epäoikeudenmukaisuudesta tilanteessa, jossa epäilty osallistuisi esitutkintaan ja odottaisi oikeudenkäyntiä vapaana. Erityisesti lähisuhde- ja seksuaaliväkivaltatilanteissa teolla loukatuksi tulleiden henkilöiden kärsimys ja käsitys siitä, miten oikeusjärjestelmää tunnistaa heidän kokeman vääryyden tai jättää niin tekemättä, ei ole merkityksetön arvo. Esimerkiksi uhrin muistoa loukkaava tai lähiomaisten kärsimystä lisäävä toiminta tai muu räikeä halveksunta heitä kohtaan voisi osoittaa tällaisen tärkeän yksityisen edun olemassaolon vakavien rikosten kohdalla. Tähän nähden perusteltuna voisi pitää sitä, että yksityisten vahingonkärsijöiden oikeudenmukaisuus- ja turvallisuuso-dotukset hyväksyttäisiin osaksi ehdotettua uutta vangitsemisperustetta. Tältä osin ehdotetaan harkittavaksi, olisiko ehdotetun uuden vangitsemisedellytyksen sisältöä mahdollista muuttaa kattamaan myös yksityisiä intressejä.

Salaiset paikanetsinnät pakkokeinojen uutena asiaryhmänä

Mietinnössä ehdotetaan, että PKL 10 luvun 1 §:n 1 momenttia muutettaisiin siten, että siihen lisättäisiin uusiksi salaisiksi pakkokeinoiksi salainen kotietsintä, salainen erityinen kotietsintä ja salainen paikanetsintä. Uusia keinoja voitaisiin käyttää rikoksen selvittämiseksi. Näistä säädetttäisiin tarkemmin erikseen seuraavasti: kohdehenkilön tietämättä tehtävä kotietsintä (26a §), kohdehenkilön tietämättä tehtävä erityinen kotietsintä (26b §) ja siihen mahdollisesti liittyvä sinetöidyn aineiston tuomioistuin-käsittely (26e §), sekä paikkaan tehtävä salainen etsintä (26f §).

Käräjäoikeudella ei ole huomauttamista mietinnössä esitettyihin uusien pakkokeinojen käyttöedellytyksiin tai niiden yleiseen muotoiluun. Mietinnössä tehtyä pohdintaa ja esitettyjä ratkaisuja salaisten etsintöjen edellytysten ja menettelyjen osalta pidetään yleisesti ottaen perusteltuina ja myös kohdehenkilöiden etuja huomioon ottavina.

Ehdotetun PKL 10 luvun 26 g §:n mukaan salaisesta kotietsinnästä, salaisesta erityisestä kotietsinnästä ja salaisesta paikanetsinnästä päättäminen kuuluisi ensisijaisesti tuomioistuimelle.

Menettelystä tuomioistuimessa säädettäisiin pakkokeinolain voimassaolevassa 10 luvun 43 §:ssä, jonka mukaan salaista pakkokeinoa koskeva lupa-asian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa noudatetaan soveltuvien osin, mitä pakkokeinolain 3 luvun 1, 3, 8 ja 10 §:ssä säädetään vangitsemisasian käsittelystä. Vaatimus on otettava viipymättä käsiteltäväksi ja ratkaistava kiireellisesti.

Ehdotetuilla muutoksilla olisi vaikutusta tuomioistuihin edellä mainittujen uusien asiaryhmien muodossa, joista osa olisi ennakkovalvonnan (etukäteislupa) ja osa jälkikäteisvalvonnan (edellytysten olemassaolon arvioiminen) muodossa. Molemmat valvontatavat ovat jo entuudestaan pakkokeinolaissa ja siten käräjäoikeuden käytössä. Viimeisin voimaan tullut uudistus on koskenut PKL 8 luvun 21 §:ssä säädettyä laite-etsintää. Toisaalta jokainen uusi asiaryhmä edellyttää aina uuden lainsäädännön sisäistämistä ja sujuvien työprosessien luomista viraston sisällä mutta myös sidosryhmäyhteistyössä. Tämä merkitsee kouluttamista ja ohjeistusta voimaantulovaiheessa. On kuitenkin hyvä, että ehdotetut muutokset noudattavat muotoilultaan ja systematiikaltaan jo olemassa olevia pakkokeinoja ja niiden rakennetta (esim. teleluvat, laite-etsinnät ja kotietsintä).

Työryhmän mietinnössä on myös huolellisesti arvioitu uusien tuomioistuinasioiden määriä ja ennen kaikkea niiden käsittelyllistä laatua. Mietinnössä todetaan, että salaisen paikanetsinnän osalta menettely tuomioistuimessa vertautuisi todennäköisesti pääsääntöisesti soveltuvien osin esimerkiksi telepakkokeinojen lupavaatimusta koskevaan tuomioistuin käsittelyyn, kun taas salainen kotietsintä ja salainen erityinen kotietsintä esityksessä ehdotetun mukaisesti poikkeaisivat tästä ja niiden osalta tuomioistuin käsittely vertautuisi menettelyllisesti asuntokuuntelua koskevaan lupa-asian käsittelyyn.

Käräjäoikeus pitää työryhmän esittämiä arvioita (s. 105-106) määristä ja niiden jakautumisesta erilaisiin menettelymuotoihin oikeasuuntaisina.

Siitäkin huolimatta, että uudeksi kokonaisuusmääräksi salaisten paikanetsintöjen osalta on mietinnössä päädytty (s. 103) varsin maltilliseen 0-100 uuteen asiaan vuodessa, on vaikutusten arvioinnissa muistettava, että tarvittava resurssi ei rajoitu pelkästään uusien asioiden käsittelyyn ja niihin tosiasiallisesti käytettävään aikaan, vaan käräjäoikeuden toiminta on järjestettävä sellaiseksi,

että kiireelliset asiat on kaikissa olosuhteissa ja kaikkina ajankohtina mahdollista hoitaa säädetyllä tavalla. Tämä merkitsee sitä, että voimavaroissa on huomioitava myös varallaolovaikutus.

Uusien asioiden todelliseen kokonaistyömäärään tuomioistuimissa vaikuttaa lisäksi keskeisesti se, miten tehokkaasti, sujuvasti ja toimintavarmasti asioiden sähköinen käsittely toimii. Esimerkiksi laite-etsintäasioiden osalta joudutaan tekemään manuaalista tiedonsiirtotyötä, mikä lisää työaikaa. Tämänhetkisten tietojen mukaan AIPA ei ole vielä tulossa käyttöön muihinkaan pakkokeinoasioihin täydellisesti sähköistettynä siten, että työn tekeminen tosiasiallisesti helpottuisi.

Mietinnössä ehdotettujen muutosten vaikutukset käräjäoikeuden toimintaedellytyksiin ja voimavaroihin

Helsingin käräjäoikeudessa käsitellään vuosittain noin 2000 salaista pakkokeinoasiaa, mikä tarkoittaa, että läpivirtauksen oltava nopeaa, varmaa ja tasaista. Pakkokeinoja käsitellään vuoden jokaisena päivänä ja myös päivystysluonteisesti. Tämä merkitsee, että jo verrattaen pienet muutokset juttumäärissä voivat oleellisesti vaikuttaa tarvittavaan henkilötöyvuosiresurssiin. Varallaolovalmiuden on oltava riittävä ja virka-aikana kansliaresurssin merkitys asioiden valmistelussa on korostunut.

Kanslialla on erittäin iso rooli asioiden jakamisessa, aikatauluttamisessa ja muissa käytännön järjestelyissä sekä mahdollisissa jälkitöissä. On tärkeää, että tätä avustavaa työtä on saatavilla edelleen sen takaamiseksi, että tuomareiden aika voidaan käyttää heille kuuluvaan ratkaisutoimintaan. Merkillepantavaa on, että nykyisellään rakenteellinen tiedonsiirto poliisilta tuomioistuimeen ei ole kattavasti käytössä, mikä merkitsee ylimääräistä työtä asioiden ja tietojen kirjaamisessa ja liiteasiakirjojen liittämässä jne. Isoissa volyyymeissa tällaisen manuaalisen työn osuus on merkittävä.

Uusien asioiden lisääntyminen johtaa yleensä viime kädessä siihen, että ei-kiireellisten asioiden käsittely viipyy. Pakkokeinoissa on pääsääntöisesti lyhyitä määräaikoja, joita on noudatettava eikä asioita voida jättää odottamaan vuoroaan. Tästä syystä käräjäoikeuden pakkokeinoin käytettävät resurssit ovat oltava turvatut sen toiminnan mahdollistamiseksi.

Taloudellisista vaikutuksista

Kuten jo edellä on todettu, kansliahenkilöstön panos tulisi huomioida kustannusarvioissa, siitähin huolimatta, että salaiset pakkokeinot pitkälle käsitellään tuomarivoimin. Käytännössä kuitenkin kaikki asiat edellyttävät kansliatyötä. Pakkokeinoasioissa tämä korostuu, sillä asiamäärät ovat suuret ja läpivirtauksen tulee pysyä tasaisena.

Käräjäoikeus kiinnittää lisäksi huomiota siihen, että mietinnössä ei ole arvioitu kustannusvaikutusten euromääriä henkilöstön kouluttamisen ja ohjeistamisen tai tietojärjestelmämuutosten osalta.

Vaikka esityksessä arvioidaan uusien juttujen määrien jäävän maltilliseksi, on nähdäksemme selvää, että muutosten suurin vaikutus kohdistuisi pääkaupunkiseudulle. Kokemukset laite-etsintäasioiden osalta ovat vielä niukat eikä tiedossa ole se, minkälaiselle tasolle uudet laite-etsintäasiat asettuvat. Ottaen kuitenkin huomioon niistä joka tapauksessa aiheutuva työmäärän lisäys ja nyt suunnitteilla oleva uudistus, olisi kohtuullista, että lisäresursointi aikanaan kohdennettaisiin pääosin juuri pääkaupunkiseudulle.

Lopuksi

Mahdollisten muutosten voimaantulo olisi joka tapauksessa tärkeä kytkeä ajankohtaan, jolloin kaikki tarvittavat tietojärjestelmä- ja asiakirjapohjamuutokset on Tuomioistuinviraston toimesta tehty kokonaan valmiiksi. Vain tällä tavalla voidaan turvata jo nykyisellään hyvinkin tiukilla olevien henkilöresurssien pysyminen toimintakykyisenä ja riittävänä. Uusien asiaryhmien tuominen tuomioistuinten käsiteltäväksi edellyttää huolellisesti toteutettuja ennakollisia toimenpiteitä, jotta muutosten kitkaton voimaantulo voidaan mahdollistaa.

Pakkala Sirpa
Helsingin käräjäoikeus

Jokela Henna
Helsingin käräjäoikeus - Lausunnon valmistellut käräjätuomari Nina
Immonen